5. Kalamijcava Ju. (2009). Prablisma svabody ŭ tvorčasci Vasilia Bykava. BGU Filosofiya i sotsialnyie nauki: Nauchnyi zhurnal, № 1/2. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/8292> (in Bel.).
6. Lokun V. (2005). Vasil' Bykaŭ u kanteksie susvietnaj litaratury. Minsk: Technaprynt. (in Bel.).
7. Liubčanka A. (2016). Recepcyja ekzistencyjalizmu ŭ bielaruskaj i poľskaj prozie druhoj palovy XX stahoddzia: aŭtarefierat dys. ... mahistra filal. Bielarus. dziaŕž. piedahah. un-t imia M. Tanka. Minsk. URL: <http://elib.bspu.by/handle/doc/14512>. (in Bel.).
8. Navumovič U. (2005). Kancepcyja čalavieka na vajnie u bielaruskaj litaratury: prablisma intelektualizacyi prozy. Viesnik BDU. Sieryja 4, Filalohija. Žurnalistyka. Piedahohika. № 2. Minsk: BDU. URL: <http://elib.bspu.by/handle/doc/14512>. (in Bel.).
9. Pogribnyj A. (1981). Khudozhestvennyj konflikt i razvitie sovremennoj sovetskoj prozy. Kiev: Vishha shkola. Izd-vo pri Kiev.uni-te.
10. Pučynskaja T. (2009). Vyučennie tvoraŭ sučasnaj bielaruskaj prozy: vučeb.-mietad. dapamožnik dlia studentaŭ filalah. spiecyjaľnasciej : u 2 č., č. 1. Baranavičy: RVA BarDU URL: <http://rep.barsu.by/handle/data/2159>. (in Bel.).
11. Tarasava S. (2015). Ekzistencyjnyja prabliony ŭ tvorčasci V. Bykava: apoviesć «Pajsci i nie viarnucca». Filalahičnaje krajaznaŭstva Hrodzienščyny (materijaly i dasľedavanni) : zbornik navukovyh artykulaŭ, Vypusk 4. Hrodna. URL: <https://elib.grsu.by/katalog/526594pdf.pdf?d=true>. (in Bel.).
12. Tyčyna M. (2004) Pad znakam Bykava. Vasil' Bykaŭ. Vybranyja tvory. Miensk, «Bielaruski kniazbor». URL: http://knihi.com/Michas_Tycyna/Pad_znakam_Bykava.html. (in Bel.)

Мовчун В.

к.філол.н., Інститут української мови НАН України (Україна)

Movchun L.

PhD, Institute of Ukrainian Language, National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)

ДИСКУРСИВНІ РІЗНОВИДИ РИМ

DISCURSIVE TYPES OF RHYMES

Стаття порушує проблему класифікації рим, зокрема в питанні доповнення її актуальними параметрами. Тракткування римованого тексту як творчого процесу зумовлює його аналіз у двох діаметрально протилежних аспектах: індивідуально-

авторському і загальнокультурному. У дискурсі авторської творчості рими проаналізовано в плані стійкості компонентного складу, відповідності завершеному тексту, обов'язковості використання. На тлі національної і світової культури рими розглянуто за ознакою інтертекстуальності. Описано міжтекстове розгортання рими в напрямку від вихідної римової сполуки до результату її освоєння в новому тексті. Інтертекстуальні рими проаналізовано за їхнім перцептивним потенціалом, точністю відтворення вихідної рими, а також за контекстуальною ознакою.

Ключові слова: дискурс, текст, рима, класифікація рим, інтертекстуальність.

The article raises the problem of the rhyme classification, in particular, in the matter of supplementing it with actual parameters. Interpretation of the rhymed text as a creative process determines its analysis in two diametrically opposite aspects: individual-authorial and general-cultural. In the discourse of author's creativity, the rhyme is analyzed in terms of the stability of the component composition, the compliance with the completed text, the mandatory employment. In the discourse of national and world culture, rhymes are analyzed on the basis of intertextuality. The rhyme transformation is described in the direction from the original rhyming compound to the result of its development in the new text. Intertextual rhymes are analyzed according to their perceptual potential, the accuracy of the reproduction of the original rhyme, as well as the contextual parameter.

Key words: discourse, text, rhyme, rhyme classification, intertextuality.

Сучасна лінгвістична парадигма створила підґрунтя для перетворення теорії жорсткого сосюрівського протиставлення «мова — мовлення» на теорію гнучкої багатовимірної сутності-перетікання «мова — мовлення — ... — мова». Зокрема, лінгвокогнітивний погляд на стійкі римові пари як на вербалізовані згустки культурно маркованих знань, яким притаманна просторово-часова динаміка, поглиблює вивчення семантичного складника римових відношень. Рими здатні виходити за рамки тексту, існувати до нього і після нього, а також переходити в інший текст, нерідко зазнаючи певних трансформацій.

Постановка проблеми. За підрахунками римологів, сучасна поетична рима має близько 50 диференційних ознак [Timofeev 2009: 7], що дає широке поле для наукового осмислення римових типів. Традиційно спираються на 5 ключових класифікаційних параметрів, які є найбільш

репрезентативними і які лежать в основі десятків класифікаційних систем:

- місце наголосу, що визначає ритміко-метричні, складові характеристики співзвучної частини римованих слів;
- фонологічна відповідність співзвучних частин, що визначає їхню кількісну і якісну структуру;
- граматичні ознаки римованих слів (частиномовна належність, граматична форма, морфемна будова);
- лексико-семантичні ознаки (кількість слів у римі, парадигматичні відношення між словами, оригінальність римопари тощо);
- рядково-строфічні ознаки римованих слів (місце в рядку та спосіб розміщення у строфі).

Чимало рим виявляють зіставні ознаки лише в ширшому контексті: на тлі комунікативної ситуації, мови автора в цілому, а також мови кількох авторів, літературного напрямку, історичної доби, національної мови (літератури), світового культурного обширу, а отже, класифікацію рим варто доповнити дискурсивним параметром.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи окремі аспекти римології, почасти дотичні до основної проблематики, науковці виокремлюють різновиди рим, що не вписуються в класичну римову класифікацію: *інтертекстуальні рими* (далі — Р.) [Chertoganova 1995: 18], *алюзійні Р.* [Chertoganova 1995: 11], *цитатні Р.* [Kuz'mina 1999: 166; Syuta 2017: 133], *відмовні Р.* [Matveev, Khvorostyanova 2011: 13], *задані Р.* [Shalata 1982: 122 — 123].

Метою нашого дослідження є аналіз і систематизація не охоплених традиційною систематикою різновидів рим, здійснена на основі римового матеріалу поетичної і фольклорної мови.

Розуміючи дискурс як «зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників — онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо; текст, занурений у життя» [Selivanova 2006: 119], розглянемо рими в кількох аспектах.

У дискурсі індивідуальної творчості

● *Однократні Р.* vs. *повторювані Р.* / *постійні Р.*, *напівповторні Р.*, *варіаційні Р.* Залежно від кількості повторень тієї самої рими в тексті (текстах) і нюансів її компонентного складу розрізняють рими, використані

один раз (однократні Р.), кілька разів (повторювані Р.), кілька разів із тими ж компонентами в різній формі (варіаційні Р.), з одним сталим і одним змінним компонентом (напівповторні Р.) [Bel'skaya 1977: 86]. Повторювані Р. В. В. Коптілов називає постійними [Koptilov 1962: 103], проте цей термін доцільніше закріпити за клішованими фольклорними римами як продовження ряду ТО постійні епітети, постійні порівняння (*воля – доля, пан – Іван, тихо – лихо, брат – рад*). За даними рукописного «Словника рим І. П. Котляревського», укладеного І. І. Гурином, переважна більшість поетових рим однократні, повторюваних Р. нараховано 49, деякі з них використано тричі: *врем'я – плем'я, з неба – треба, сміло – діло, моторний – проворний*; а одну (*начати – достати*) чотири рази. Укладений нами словник «Римове поле лексеми «Україна» фіксує варіаційні Р. В. Сосюри: *журавлина – Україно, журавлині – на Україні*; Д. Павличка: *коліна – Україна, на коліна – Україна, Україно – на коліно*; В. Стуса: *чужинне – Україна, чужинний – Україно*. Напівповторні Р. Олександра Олеся: *в Буковині – України, вершини – України, долини – України, пліне – України, єдиний – України – згине, України – кине, машини – України, України – пінгвіни, руїни – України, сині – України, стіни – України*. Повторювані, варіаційні й напівповторні Р. дають уявлення не лише про римостиль поета, а й спонукають до глибшого концептуального обстеження тієї чи тієї римопари для встановлення її ідіологемного статусу та зв'язку з римами-ідеологемами певної епохи.

● **Відмовні Р.** — у дискурсі оригінальної й перекладацької творчості (рими, від яких поет відмовився і замінив на інші). Одні рими виникають одразу, інші автор знаходить шляхом своєрідного лінгвістичного експерименту — добору римопари (римового ланцюга). Відмовні Р. відображають складний, багатоетапний і багатовекторний творчий процес пошуку, «приміряння» слів у звуковому та смисловому аспектах, у результаті чого можливий відхід від первісного задуму, навіть зміна смислових акцентів, експресії тощо. Пор., напр., аналіз авторських комплексних виправлень П. Грабовського, проаналізованих Л. М. Невідомською і Л. М. Пархонюк, що засвідчили ретельну роботу поета, у результаті якої текст зазнавав цілковитої зміни [Nevidoms'ka, Parkhonyuk 1997]. Відмовні Р. (в академічних виданнях їх подають у довідковій частині) — об'єкт

текстологічних досліджень.

● *Задані¹ Р. / готові Р.* [Shalata 1982: 123] у дискурсі перекладацької творчості: оригінальні рими (рими оригінального тексту в мові-джерелі), до яких перекладач як посередник в акті художньої комунікації знаходить відповідник у цільовій мові. Лексичну відповідність рим в обох мовах називають *римове перенесення, калькування рими*, проте, навіть застосувавши цей прийом, перекладач стикається з невідповідністю клаузул в обох мовах та порушенням точності співзвуччя [Shopova 2015: 278–288]. Як зазначають теоретики перекладознавства, «у поезії можливість прямих відповідників мінімальна, тому на перший план виходить інтерпретація» [Bondarenko, Komarnyts'ka, Semenko 2017: 29–30]. Переклад заданих рим, навіть зі споріднених мов, ускладнено фонологічною, ритмічною та семантичною невідповідністю лексем, необхідністю збереження культурного тла й разом із тим урахуванням фонових знань і, відповідно, визначенням ступеня трансформації тла для адекватної рецепції читачем. Художньому тексту притаманна подвійність змісту й форми (наявність експліцитного й імпліцитного шарів); він виконує естетичну функцію [Bondarenko, Komarnytska, Semenko 2017: 17], і рима, опиняючись у найпомітнішому місці рядка, має підкреслювати цілісність і естетичну довершеність перекладу.

У спогадах О. І. Жолдака відтворено роботу над перекладом строфи О. Твардовського:

*Погоди, маленько рано, —
Не сказал, подумал тот, —
Знамя наше под охраной
В полковых тылах идет.*

Задані рими (*рано – охраной, тот – идет*) в дослівному перекладі не утворюють співзвуччя (*рано – вартовими, той – иде*), і до добору рим долучився А. Малишко, запропонувавши жартівливий варіант:

*Почекай... немає рими,
Розгубилися в словах...
Прапор наш із вартовими
В полковых иде тилах.*

Після численних спроб з проміжними відмовними римами вийшов остаточний варіант перекладу, що зберігав семантичну відповідність

майже всіх заданих рим (*рано* → *безсоння*, *охрана* → *охорона*, в .. *тылах идет* → *іде [в] тилах*):

*Почекай! В ночей **безсонні**,
Де війни куриться **шлях**,
Прапор наш **при охороні**
В полкових **іде тилах**...* [Zholdak 1975: 149].

Задані² Р. у дискурсі оригінальної творчості: рими, що лягають в основу версифікаційної гри — написання буриме (вірша, створеного з використанням рим, які не можна змінювати або переставляти). Напр., поет М. Фішбейн склав сонет за римами, заданими І. Качуровським (*крижні* – *анахорет* – *портрет* – *дивовижні* – *стрижні* – *скаред* – *вперед* – *тижні* – *клумб* – *Колумб* – *мавзолеї* – *Сірко* – *молоко* – *алеї*):

*Мене дратують люди, вівці, **крижні**,
Цапи й вовки: я єсмь **АНАХОРЕТ**, —
Мене дратує навіть чийсь **портрет**,
Чийсь слова — нехай і **дивовижні**.
Я на цьому самотницькому **стрижні**
Не знаю ані добрих, ні **скаред**:
Все марнота марнот. Мене **вперед**
Несуть мої анахоретні **тижні**.
Ні гомону, ні стін, ні тумб, ні **клумб** —
Заїхати б подалі, ніж **Колумб**,
Не чути про вождів у **мавзолеї**.
Хай не для мене гавкає **Сірко**.
Мені самотньо пити **молоко**
У затінку німотної **алеї**.*

У дискурсі національної і світової культури за ознакою інтертекстуальності

Відповідно до літературознавчої концепції стійкі, відтворювані римопари кваліфікують як банальні Р., оцінюючи їхній естетичний потенціал. У мовно-літературному дискурсі стійкий римовий зв'язок спостерігаємо в генетично, функціонально і прагматично різних римопарах, що їх дослідники інтертекстуальності Н. А. Кузьміна і Г. М. Сюта зараховують до фоностилістичних цитат. Застосований нами методологічний підхід, з одного боку, звужує обсяг поняття цитатності, а з другого, — уводить у групу інтертекстуальних Р. рими з одним «чужим» компонентом. Таким чином, крім виявлених дослідниками **цитатних Р.**, ми розглядаємо **алюзійні Р.**

Теорія міжтекстових перегуків, використання «чужого слова» розроблена в працях М. М. Бахтіна, Ю. М. Лотмана, В. М. Мокієнка, Є. Б. Рогачевської, Г. М. Сюти, Н. О. Фатєєвої та ін. Типологізацію «чужого слова» розглядаємо лише як орієнтир для випрацювання релевантної типологізації інтертекстуальних рим, які формально зводяться переважно до одного або кількох слів. Доцільно зокрема ввести поняття ‘прерима’ (рима в претексті, вихідна рима) і ‘метарима’ (рима в авторському тексті, яка залишається або незмінною, або зазнає часткових чи абсолютних трансформацій). Римові трансформації полягають у рекомпозиції (компоненти рими міняються місцями), субституції (заміщення компонента прерими новим компонентом), актуалізації (у римову позицію потрапляє слово, яке в претексті не утворювало рими), алюзії («звукова пам’ять слова» ініціює метариму, співвідносно з преримою за фонічними і ритмічними ознаками).

У римологічному ракурсі «чуже слово» ставить перед дослідниками проблеми ідентифікації і типологізації. Установлення цитатного статусу римового слова без контексту найчастіше потребує окремого дослідження (пор., напр., дискусійність авторства лексеми *любіль*, ужитої М. Семенком у римі з *біль*, засвідченої проте поза римою претекстами В. Каменського та В. Хлебнікова [Syuta 2017: 93]). Не можна однозначно стверджувати цитатний статус рими *Лю* – *люблю*, яку вживають В. Сосюра і Борис Тен: *Зустрів я дівчину з ім’ям лілейним Лю. / Воно мов пахощі незнаной долини, / Немов мелодія, що з синьогір’я лине, / Мов недовомлене, унимливе «люблю»...* (Борис Тен); *Люблю я слово ніжне «Лю», / що починає ваше ім’я* (В. Сосюра).

Рима, що апелює до прецедентного феномену або сама є феноменом із ядерної частини когнітивної бази мовців (*Шапка-бурка, зверху дірка* (дума); *Діти мої гарбузові, чи ви хорі, чи здорові?* (приказка) і *Ой, чи живі, чи здорові всі родичі гарбузові* (В. Александров); *похуйте та вставляйте* (Т. Шевченко), самодостатня в плані рецепції. Розпізнання полегшується завдяки (1) контактності компонентів (*На підгір’ї села невеселі / Простяглися долом-долинами, / Мов край шляху на твердій постелі / Сплять старці, обвішані торбами* (І. Франко) — претекст Т. Шевченка: *А у*

селах у веселих / І люде веселі), (2) виразності ідіостилю (*Лежить — запльована, залузана, — / кого вона чекає з н а с, / та, справжня муза, неомузена?* (Л. Голота) — претекст П. Тичини: *А справжня муза неомузена / там десь на фронті в ніч суху / лежить запльована, залузана / на українському шляху*).

За перцептивними потенціями розрізняємо *самостійні цитатні Р.*, що не потребують контексту, й *атрибутовані цитатні Р.*, у яких маркером інтертекстуальності служить контекст.

За точністю відтворення прерими цитатні Р. поділяємо на:

● *Точні цитатні Р.* Напр., *Вгощайся! — рушилися кручі, / І мов валилася земля. / — Нанийсь води! — Дніпро ревучий / В священнім гніві промовля* (М. Щербак).

Точні цитатні Р. за контекстуальною ознакою неоднорідні.

1) Цитатні Р. в цитатному контексті: *Були, як живодайна туча, / Слова, що варті добрих справ: / Мужичька правда є колюча, / А панська на всі боки гнуча...* (М. Рильський) — претекст І. Котляревського *Мужича правда єсть колюча, / А панська на всі боки гнуча*.

2) Цитатні Р. в трансформованому контексті: *Один одного рвем за чуприну, — / Як віддавна між нами було, — / Безліч раз вже по триста, мов скло, / Товариства лягло за Вкраїну* (В. Забаштанський); *За спиною в тебе вже триста, як скло, / всі триста, як скло, / товариства лягло, / як в землю осінню, / вмерзаючи в пам'ять, / і чорною тінню / у ній не відтануть* (Л. Талалай) — претекст Т. Шевченка: *Нас тут триста як скло! / Товариства лягло!; Ні Києва, ні Лубен, / Ні сіяних конопель, / не росте тут і рогіз* (Й. Струцюк) — претекст Т. Шевченка: *Од Києва до Лубен / насіяла конопель*. Окремий випадок трансформації цитати — хіазм, у результаті якого компоненти рими міняються місцями: *козака ведуть / і коня несуть / ув останню путь / де ж твій тулумбас козаچه / по щоці сльозина скаче / ось в чім суть* (Й. Струцюк) — фольклорний претекст: *козака несуть / і коня ведуть, / кінь головоньку клонить*.

3) Цитатні Р. в алюзійному контексті: *За дівочі чари / і за очі карі / будуть тобі, Грицю, / мстити вечорниці* (Й. Струцюк) — фольклорний претекст *Ой не ходи, Грицю, на й на вечорниці*.

● **Колажні цитатні Р.** На колажування як текстотвірну стратегію звернула увагу Г. М. Сюта [Syuta 2017: 122]. Досліджений матеріал підводить до висновку, що колажні Р. утворені кількома способами:

1) Комбінування римонімів одного автора: *мені однаково, **мені** / однаково, минають **дні**, / минають ночі, я на **дні**... / — Та не однаково **мені**!!!* (В. Неборак) — претексти Т. Шевченка: *Мені однаково, чи буду / Я жити в Україні, чи ні. / Чи хто згадає, чи забуде / Мене в снігу на чужині — / Однаковісінько **мені** / <...> / Ох, не однаково **мені** + Минають **дні**, минають ночі, / Минає літо, шелестить / Пожовкле листя, гаснуть очі, / Заснули думи, серце спить.*

2) Комбінування римокомпонентів різних авторів: *Слабі ми, батьку! По Кавказ **від Сяну** / Слабі, розбиті на атомів дріб! / І кожний в серці носить люту рану, / Склада надії нерозцвілі в гріб. / І хто розбудить нашу «правду **п'яну**»? (І. Франко) — претекст П. Чубинського *Станем, браття, в бій кривавий **від Сяну** до Дону, / В ріднім краю панувати не дамо нікому + претекст Т. Шевченка *А правда наша **п'яна** спить; Був час — від молдаванина **до фіна** / Усі мовчали мовами всіма, / Бо благоденствували. Всіх тюрма / В'язнила, неподільна і **єдина** (Борис Тен) — претексти: принцип Білого руху в період Громадянської війни в Росії «Россия великая, единая и неделимая» + текст Т. Шевченка *Одна Сибір неісходима, / А тюрм! а люду!.. Що ї лічить! / Од молдованина **до фіна** / На всіх языках все мовчить, / Бо благоденствує.****

3) Комбінування компонентів прерими і метарими, зокрема заміщення компонента авторським римонімом: *Все йде, все **минає**, і краю **немає**: / Хто вчора був зверху, сьогодні **сппадає** (І. Франко) — претекст Т. Шевченка *Все йде, все **минає** — і краю **немає** / Куди ж воно ділось? відкіля взялось? / І дурень, і мудрий нічого **не знає**. / Живе, **умирає**...; Поставлю **хату** і **кімнату**, / Уставлю ложе край стіни, / Знадвору виставлю **загату** / І буду спати до весни (П. Карманський) — претекст Т. Шевченка *Поставлю **хату** і **кімнату**, / Садок-райочок насаджу. / Посиджу я і походжу / В своїй маленькій **благодаті**; Лише незбагнений трепет / оголеної тасмниці, / лише марнота **співуча**, / в якій і Дніпро, і **кручі** (Л. Талалай); як тішиться оскомина руда / своїм серпанком, як дніпро і **кручі** / переступає другий, третій **учень**, / і корчиться під плотом лобода (І. Андрусак) — претекст***

Т. Шевченка *Щоб лани широкополі, / І Дніпро, і кручі / Було видно, було чути, / Як реве **ревучий**; Що нам кирзяки розбиті / і понурий **день** — / як в майбутнє зоресяйне / партія **веде!*** (Й. Струцюк) — претекст П. Тичини *Проти мурів, проти молу / В нас бадьорість комсомолу — / Ще й підмога **йде**: / Збільшовиченої ери / Піонери, піонери — / Партія **веде**. / Партія **веде**; Від Мітчука, від гражди біла бер, / По ній Франко іде в «одежі **слова**». / Сова на Добошанці **безголова** / Пугукає. Старий гуцул помер* (П. Мідянка) — претекст І. Франка *Слова — **полова**, / Але огонь в одежі **слова** — / Безсмертна, чудотворна фея; Ой біда тій часцці, / часцці-**небозі**, / що згвалтована устала / в смерті **на порозі*** (Й. Струцюк) — фольклорний претекст *Ой горе тій чайці, часцці **небозі**, / що вивела чаєнят при битій **дорозі***. Високий ступінь фонологічної подібності прерими (*небозі – дорозі*) і метарими (*небозі – порозі*) увиразнює виражальну силу колажної Р.

4) Комбінування не заримованого в претексті «чужого слова» з авторським римонімом. Цей прийом застосовують до лексем (а) із поетичних текстів і (б) лексем з інших жанрів: а) *І голос знов, крізь сутінки і **млу**, / Лунав, як грім: — **Лунайте цю скалу!*** (М. Щербак) — претекст І. Франка *«Лунайте сю **скалу!** Нехай ні жар, ні холод / Не спинить вас! Зносіть і труд, і спрагу, й голод, / Бо вам призначено скалу сесю розбить»;* *Перед віконцем ясен **загляне** / В серпанку вранішнім Ясині. / Київські «знову цвітуть **каштани**» / Привітом дружнім мені* (Т. Масенко) — претекст А. Малишка *Знову цвітуть **каштани**, / Хвиля дніпровська б'є. / Молодість мила — / Ти щастя моє; ридала і сміялась **живучи**. / Та вицухли сьози, і лишився сміх. / Сміх переміг. / О смійтесь, **сміхачі!** / Сміянствуйте сміяльно. / Се не гріх* (І. Жиленко) — претекст В. Хлебникова *О, **рассмейтесь, смехачи!** / О, засмейтесь, **смехачи!** / Что смеются смехами, что смеянствуют смеяльно, / О, засмейтесь усмеяльно!*; б) *Які шляхи-дороги зміриш **ти** — / У чужину чи в рідну Україну? / Життя прожить — не поле **перейти**, / То ж спи і сили набирайся, сину!* (М. Щербак) — паремійний претекст *Життя прожить — не поле **перейти**; Сашка вбирає небеса / очима, як **волошки у...**, / вони цнотливі, вуса, як / антени, прошу **на брову** / звернути зір — **брова-маньяк*** (В. Неборак) — претекст А. Головка *В нього очі наче **волошки в житті***. Римування не римованої в претексті лексеми актуалізує, виділяючи, всю цитату.

●**Алюзійні Р.** Звукова і ритмічна пам'ять слова виявляється у формальних алюзіях рими: «*Я брат-демократ, / Кого лічу, буде рад*» (І. Франко) — фольклорний претекст *А я рак-неборак, як ущипну — буде знак; життя хвилясте — за айраном айран.* / здоров'я не додаси жодною позикою. / ці думки я на пенсії прикладатиму **до ран** (П. Коробчук) — претекст Т. Шевченка *За байраком байрак, / А там степ та могила. / Із могили козак / Встає сивий, похилий.*

У пародіях звукова, семантична й ритмічна пам'ять слова уможливорює експериментування з римою, даною в препозиції. За зразком цитатної Р. *ямбово — яблуко* (В. Трохліб) автор пародії А. Бортняк продукує низку алюзійних рим *страху — амфібрахово, персиком — анапестово, віриться — верлібриться, бере його — хорейово*:

Відгойдалось яблуко
В зеленій колисці.
Застрибало ямбово
По засмаглій гілці
Валерій Трохліб,
«Відгойдалось яблуко...»

Бриніло сонце **ямбово**,
Вривалось в сад затінений.
Зірвалось з гілки **яблуко**
і **трах!** — мене по тімені.
Я думав: небо репнуло.
Аж здактилів від **страху**.
Бо яблуко те геннуло
Доволі **амфібрахово!**
А за два кроки дівчина
Стояла попід **персиком**.
Її кохаю ніжно я,
Сердечно, **анапестово**.
І сповнившись відвагою,
При тямі (що й **не віриться!**)
Їй яблуко простягаю.
Вона ж чомусь **верлібриться**.
Навіщо мені **яблуко**,
Як мила не **бере його?**
...Хоч грає сонце **ямбово**,
Та на душі **хорейово**.

Цитатні Р., увійшовши в літературний дискурс, як правило, продовжують функціонування шляхом прямого цитування і трансформацій: пор. рух рими *рано-вранці* – *новобранці* → *рано-вранці* – *повстанці* → *рано-вранці* – «*сіроманці*» (претекст Т. Шевченка *Рано-вранці новобранці* / *Виходили за село* → метатекст повстанської пісні «В Загорові на горі» *У неділю, рано-вранці, / Там молилися повстанці* → метатекст Й. Струцюка *У неділю рано-вранці / вийшли з лісу «сіроманці»*).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглядаючи римований текст як творчий процес, ми зосередили увагу на двох його вимірах: найвужчому, індивідуально-авторському і найширшому, загальнокультурному. У дискурсі авторської творчості варто аналізувати рими в плані стійкості компонентного складу (однократні Р., повторювані Р. / постійні Р., напівповторні Р., варіаційні Р.), відповідності завершеному тексту (відмовні Р.), обов'язковості використання (задані Р.). На тлі національної і світової культури рими набувають дистинктивних рис за ознакою інтертекстуальності (цитатні Р. й алюзійні Р.). Міжтекстове розгортання рими відбувається в напрямку від прерими (вихідної римової сполуки) до метарими (результату її освоєння). Інтертекстуальні Р. аналізуємо за їхнім перцептивним потенціалом, за точністю відтворення прерими, за контекстуальною ознакою. Поглибленого вивчення потребують широко вживані рими з постійним компонентним складом (так звані банальні рими), що їх деякі дослідники відносять до цитатних.

REFERENCES:

1. Bel'skaya, L. L. (1977). To the problem of rhyme's classification and systematization (On the material of Nekrasov's poem "Moroz, Krasnyy nos"). *Nauchnye doklady vysshey shkoly. Filologicheskoe nauki*, No. 4, pp. 86–92 (in Russ.).
2. Bondarenko, I. P., Komarnyts'ka, T. K., Semenko, S. M. (2017). Methodology of literary translation. Kyiv, 412 p. (in Ukr.).
3. Chertoganova, N. A. (1995). Modern Russian rhyme (problems of typology): author's abstract diss. ... Candidate philol Sciences: 10.01.08. Almaty, 23 p. (in Russ.).
4. Koptilov, V. V. (1962). Some lingual features of Shevchenko's rhyme. *Movoznavstvo*, vol. XVII, pp. 101–107 (in Ukr.).

5. Kuz'mina, N. A. (1999). Intertext and its role in processes of evolution of poetic language. Ekaterinburg — Omsk, 268 p. (in Russ.).
6. Matveev, V. M., Khvorostyanova, Ye. V. (2011). Dictionary of Lomonosov's language, issue 3. St. Petersburg, 620p. (in Russ.).
7. Nevidoms'ka, L. M., Parkhonyuk, L. M. (1997). Poetic and stylistic description of authors' corrections in Pavlo Hrabovskyy's works. *Theory and practice of linguistic analysis of literary text*. Ternopil, pp. 119–124 (in Ukr.).
8. Selivanova, O. O. (2006). Modern linguistics: terminological encyclopedia. Poltava (in Ukr.).
9. Shalata, M. Yo. (1982). The first rhyming dictionary in Ukraine. *Zhovten'*, No. 3, pp. 121–123 (in Ukr.).
10. Shopova, M. (2015). The rhyming transference in case of translation of Russian poetry into Bulgarian. *Proglas*, vol. 2, pp. 274–290 (in Bulg.).
11. Syuta, H. M. (2017). Citation thesaurus of Ukrainian poetic language of XXth century. Kyiv, 384 p. (in Ukr.).
12. Timofeev, V. P. (2009). Sergey Esenin's rhyming dictionary. Shadrinsk, 334 p. (in Russ.).
13. Zholdak, O. I. (1975). The poet's fiery word. *Malyshko's ways: memoir about Andriy Malyshko*, pp. 149–155. Kyiv (in Ukr.).

Наєнко М.

д.філол.н., Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Naenko M.

Doctor of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА І КИЇВСЬКА ФІЛІЯ

LITERARY CRITICISM AND THE KIEV BRANCH

У статті йдеться про літературну критику як компаративного посередника між художнім словом і читачем. А також – між художньою літературою й іншими мистецтвами та різними засобами інформації. Автор наголошує, що головним критерієм при цьому залишається художність як форма мистецького мислення, як чинник, що відрізняє мистецтво від публіцистики й інших видів розмовного жанру.